

Бобиль С. В.,

Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна,
м. Дніпропетровськ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розглянуто лінгвокраїнознавчий аспект вивчення ІМ на немовних факультетах вищого навчального закладу. Дано рекомендації щодо розробки навчального посібника з української мови для іноземних фахівців. Обґрунтовано доцільність використання країнознавчих текстів з метою формування міжкультурної комунікативної компетенції.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, комунікативна компетенція, навчальний посібник, фонові лексика.

В статье рассмотрен лингвострановедческий аспект изучения ИЯ на неязыковых факультетах высших учебных заведений. Даны рекомендации по разработке учебного пособия по украинскому языку для иностранных студентов. Обоснована целесообразность использования страноведческих текстов для выработки межкультурной коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, коммуникативная компетенция, учебное пособие, фоновая лексика.

In article is considered cross-culture aspect of study FL at not language faculties of higher educational institutions. The recommendations for development of the manual on the Ukrainian language for the foreign students are given. The expediency of use cross-culture of the texts for development of the intercultural communicative competence is proved.

Key words: the intercultural communication, communicative competence, manual, background lexicon.

Розширення міжнародних зв'язків, обмін актуальною інформацією у різних сферах життєдіяльності світового суспільства, розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій забезпечують оперативну установку та розвиток міжособових контактів, що вимагає, задля інтенсифікації та оптимізації навчального процесу, пошуку інноваційних підходів до навчання мов.

Ідея корегування цілей й оновлення змісту навчання ІМ, що передбачає одночасне формування мовної і культурологічної компетенції, достатньо широко представлено в методичних дослідженнях. Такі відомі вчені, як В.Г. Костомаров, Є.М. Верещагін, С.Г. Тер-Мінасова, О. Митрофанова, Є. Палат, Є. Пассов й багато інших присвятили дослідженню проблеми інтеграції компонентів культури в процес навчання ІМ численні статті й монографії, в яких обґрунтували головне лінгвокраїнознавче завдання. Це вивчення мовних одиниць, що відображають національні особливості культури народу-носія мови: реалії (позначення предметів і явищ, що притаманні одній культурі та відсутні в іншій), конотативна лексика (слова, що збігаються за основним значенням, але різняться за культурно-історичними асоціаціями) та фонові лексика (позначення предметів й явищ, що мають аналоги в культурах, що зіставляються, але різняться національними особливостями функціонування, форми, призначення предметів). Важливішими критеріями відбору національно-культурного компоненту змісту навчання ІМ є типовість, загальна відомість та орієнтація на сучасну дійсність, тематичність і функціональність явища.

Під час навчання в Україні в групах іноземних фахівців часто представлені громадини країн, які різняться духовним та культурним життям, пов'язаним з географічними умовами, історичним розвитком, економічними факторами, релігією, що відбивалося у соціальних, культурних та побутових традиціях, звичках, повсякденних формах людського існування. Саме ці фактори, закарбовані у свідомості індивіда, стають своєрідною призмою, через яку відбувається рецепція всіх предметів і явищ нової дійсності.

Пошуки ефективних прийомів навчання, які б сприяли формуванню міжкультурної комунікації, призвели до створення в нашому університеті електронного варіанту посібника "Україна: минуле та сьогоденний день", мета якого – ознайомлення іноземних студентів з країною, в якій вони вирішили отримати вищу освіту, а також вироблення певної комунікативної компетенції.

Під час створення національно-орієнтованих посібників, як показала практика, перед авторами перш за все постає питання щодо вдосконалення форм і способів урахування рідної мови і культури адресата посібника. Теоретичною базою для такого вдосконалення є країнознавча інформація, спрямована на виявлення специфіки мови, що вивчається, у порівнянні з іншими.

При розробці концепції посібника автори виходили з того, що матеріал, який презентується, повинен бути достатньо інформативним, але не перевантаженим надлишковими фактами й іменами. Мовне оформлення текстів, що відбиралося за змістом, адаптувалося до рівня мовної компетенції іноземних студентів, у зв'язку з чим майже не використовувалися складні граматичні конструкції, мінімізувалася лексика, а нова вводилася з урахуванням наявної бази, за допомогою вже відомих синонімів, чи пояснення нових слова та виразів в доступній для сприймання формі.

Система текстів посібника різниться за обсягом і змістом. Виокремлені тексти містять інформацію щодо фактичної культури 2) традиційної культури 3) культури з "великої літери (художні твори).

Спочатку невеличкими порціями презентується культурологічна інформація щодо побуту, реалій життя, культури, історії, традицій України. У подальшому вона розширюється та поглиблюється, а ретельний відбір лексичного та граматичного матеріалу, його дозованість та організація процесу навчання сприяють ефективному опануванню матеріалу.

Для спрощення процесу сприйняття інформації спочатку презентуються маленькі тексти-описи важливих історичних подій: "Що означає назва нашої країни", "Виникнення міста Києва", "Ярослав Мудрий", "Козацькі часи в історії України" тощо, тексти-описи реалій життя та побуту, звичаїв, обрядів та вірувань; "Як

жили предки українців", "Славута", "Хрещення Русі", "Виникнення писемності", "Батьківська хата: традиції і сучасний інтер'єр", "Родинні обереги в Україні", "Козацькому роду нема переводу: традиція родичання в Україні", "Свята" тощо. Кожен текст супроводжується коментарями, посиланнями, предтекстовими та післятекстовими завданнями та вправами, які не тільки сприяють його кращому розумінню, знімають труднощі мовного та культурологічного плану, але і спрощують соціокультурну адаптацію.

Під час роботи з текстами відпрацьовуються уміння виявляти країнознавчі знання, виділяти країнознавчі об'єкти, пояснювати їх. Це можуть бути назви предметів і явищ традиційного побуту; слова, пов'язані з релігійним життям; знаки-символи, слова з фольклору, історизми, лексика фразеологічних одиниць, вербальні одиниці мовного етикету, національно-специфічні невербальні засоби спілкування, афористика тощо.

Наприклад, розділ "Свята в Україні" починається лексико-тематичним мінімумом, який студенти повинні опрацювати за допомогою словника (*Великдень, весілля, вітання, звичай, злагода, календар, кутя тощо*). Потім значення нових слів та виразів тлумачиться за допомогою вправ, які складаються з таких частин:

1. Розуміння базується на загальних коренях слів (*свято – святкувати, вечір – вечеря – вечорниці, колядки – колядник – колядувати, купатися – Іван Купала, свято – святкувати – Святий вечір*).

2. Подається тлумачення нових слів і виразів (*блюдо = їжа, кутя = обрядова каша з пшеничних або ячмінних зерен з солодкою підливою і медом, з розтертим маком та горіхами, узвар = компот з сухих фруктів, калач = різдвяний хліб особливої форми*).

У розділі "Свята" презентуються тексти, присвячені Різдву, Хрещенню, Великодню, Трійці, святу Івана Купали, до них додаються зразки колядок, звертань, побажань. Опис свят подається в контексті сплетення язичницьких та християнських традицій. До опису сучасних свят включено державні, деякі з яких тільки перераховано, а також опис професійних свят: День знань, День залізничника, День вчителя тощо.

Післятекстові завдання допомагають визначити ступінь засвоєння прочитаного матеріалу. Ось наприклад, запитання до тексту "Різдво":

1. Від якого слова походить назва свята? 2. На яке число припадає Різдво?

3. Які слова промовляє хазяїн дому після появи першої зірки? 4. Що таке колядки? 5. Кого славлять в колядках? 6. Що бажають в колядках?

Завдяки такій роботі з текстами, розширюються країнознавчі знання студентів про Україну, збагачується їх словниковий запас, опановується граматична структура мовлення. Завдання до текстів дають можливість іноземним студентам створювати зразки зв'язних висловів відповідно до мети, умов спілкування.

Оскільки посібник функціонує в електронному вигляді, в ньому представлено значний ілюстративний матеріал: мапи, малюнки, репродукції, зображення архітектурних та історичних пам'яток, архівні світлини, схеми, передбачено перегляд відеофільмів, прослуховування музичних матеріалів. Відібрані за принципом "це мені дуже цікаво" документальні відеосюжети, що містять інформацію про історичний шлях становлення України, її видатних героїв, мальовничі місця, особливості побуту, традиції тощо не тільки формують країнознавчу та культурологічну компетенцію, але й дозволяють індивідуалізувати процес навчання.

Відносно недавно з'явилося наукове направлення регіоналістика, яка пропонує вивчати процеси діяльності та існування людини (колективів) і створеної ним культури у взаємозв'язку з довкіллям в межах компактного географічного простору, регіону. Це передбачає ознайомлення іноземних студентів з особливостями природи, населення, традиціями, історією та культурою якоїсь окремої частки країни чи населеного пункту.

Для проведення роботи у цьому напрямку на кафедрі було створено збірник текстів та тестових завдань з назвою "Дніпропетровськ – місто-трудівник", що містить 13 розділів, які знайомлять з історією міста, його архітектурою, економікою, культурою, традиціями тощо.

Опрацьовуючи матеріал, студенти не просто засвоюють конкретну інформацію, а навчаються говорити та писати про явища, пов'язані з цими фактами, самостійно створюють тексти різних стилів і жанрів. Наприклад, навчальні тексти "Дніпропетровськ", "Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна", "Вулиці міста", "Відомі люди Дніпропетровська" – це приклади типових текстів, що побудовані за стандартним планом з використанням типових конструкцій. Таким чином, дотримується принцип навчання явищу, а не факту, у відповідності з яким вибудовано й систему завдань. Тести та граматичні завдання дозволяють максимально використовувати поданий матеріал як для самостійної роботи, так і під керівництвом викладача.

Таким чином, не підлягає сумніву необхідність включення національно-культурного компоненту в навчальний процес. Робота у цьому напрямку сприяє швидкому встановленню контактів з іншомовними комунікантами, визнанню їх культурних цінностей, виробленню толерантного ставлення до розбіжностей у формах спілкування, стилях поведінки, способі життя, звичаях та традиціях. В результаті такої роботи зникають бар'єри, створені стереотипами, забобонами та іншими факторами, що викликають комунікативні невдачі та перешкоджають взаємодії цивілізацій та культур у сучасному світі.

Література:

1. Вежицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежицкая. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 287 с.

2. Дерба С.М. Навчальний посібник з української мови для іноземних студентів як модель міжкультурної комунікації // Наукові записки. Серія "Філологічна". – Острого: Видавництво Національного університету "Острозька академія" – Вип. 25.– 2012. – С. 172-173.

3. Неупокоева А. К. Лингвокультурологический аспект обучения русскому языку иностранцев // Русский язык в школе и в вузе: проблемы изучения и преподавания: сб. науч. трудов. – Горловка : изд-во ГГПИИЯ, 2012. – С. 201-204.

4. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: Учебное пособие. – М. : Слово, 2000. – 624 с.

5. Языки как образ мира. – М. : АСТ, 2003. – 568 с.